

Halk Kütüphanelerinde Afet Risk Yönetimi

İdris Semih Kaya¹, Bülent Yılmaz²

Öz

Halk kütüphanelerindeki eserler, doğa kaynaklı afet, acil durum ve insan kaynaklı riskler gibi etmenlerden olumsuz etkilenebilmektedir. Yapıları itibarıyla bu eserler hasar görme veya yok olma tehlikesi altındadır. Afet yaşama olasılığı yüksek bir ülke olan Türkiye'deki halk kütüphanelerinde bu konuda gerekli önlemlerin alınması personel, kullanıcı ve eserlerin doğa kaynaklı olası afet ve acil durum kayıp ve hasarlarını maddi ve manevi olarak en aza indirmek için büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki halk kütüphanelerinde bulunan dermelerin, kullanıcı ve personelin yapısal olmayan elemanlardan (bina iskeleti, duvar, kolon, kiriş ve çatı hariç/binaya sonradan monte edilebilen öğeler) kaynaklanabilecek afet risklerine karşı korunup korunmadığını belirlemektir. Betimleme yöntemine dayalı olarak yapılan araştırmada veriler anket yoluyla elde edilmiştir. Çalışmanın evrenini Türkiye'de T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak hizmet veren toplam 1.252 il ve ilçe halk kütüphanesi oluşturmaktadır. Araştırma bulgularına göre, Türkiye'deki halk kütüphanesi yöneticileri kütüphanelerini afetlere hazırlık, dayanıklılık ve yeterlik durumu açısından kısmen (%46,5) yeterli bulmakta, %20'si hiç hazırlıklı olmadıklarını düşünmektedir. Onlar, yönetici ve personelin sadece %2,4'ünün bu konuda yeterli farkındalık ve bilince sahip bulunduğunu, en büyük çoğunluğunun (%56,7) ise kısmen yeterli düzeyde olduğunu belirtmektedir. Yöneticilere göre, halk kütüphanelerinin afetlere karşı hazırlıklı ve yeterli olmamasının en önemli nedenleri bina sorunları (%29,2) ve bu konudaki eğitim ve uygulama yetersizliğidir (%22). Çalışma sonucunda, Türkiye'deki halk kütüphaneleri yöneticilerinin afet risk yönetimi ve afet yönetimi açısından konuyu bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmedikleri anlaşılmıştır. Araştırmada, birlikte çalışması ve birbirini tamamlar nitelikte olması gereken yaklaşım ve sistemlerin halk kütüphanelerinde bütünlük içerisinde henüz yer almadığı için alınan önleyici önlemlerin belirlenen standartlarda ve yeterince etkili olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afet Yönetimi, Halk Kütüphaneleri, Kütüphanelerde Afet Risk Yönetimi, Önleyici Tedbirler, Risk Yönetimi

Disaster Risk Management in Public Libraries

Abstract

Works in public libraries can be adversely affected by factors such as natural hazard-induced disasters, emergencies, and human-induced risks. These works are at risk of damage or destruction due to their structures. Due to their structures, these works are in danger of being damaged or destroyed. In case of any natural hazard-disaster, in order to minimize tangible and intangible losses and damages to personnel, users and work losses, it is important to have risk and safety preventative measures at the public libraries. Purpose of this study to understand how the collections, users and personnel at public libraries will get affected by any non-structural damages during or after the natural hazard-disaster. In this study, using descriptive research method, the data were obtained through questionnaires and interviews. The population of the study is consisting of provincial and district public libraries affiliated with the Ministry of

¹ İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü, Bilecik

İlgili yazar e-posta/Corresponding author e-mail: idosfer@gmail.com ORCID No: 0000-0002-0759-2737

² Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Ankara

e-posta/e-mail: byilmaz963@gmail.com ORCID No: 0000-0003-4040-3966

Culture and Tourism of the Republic of Türkiye. The research findings showed that 46,5 percent of the public library administrators finds their risk and safety measures somewhat satisfactory; 20 percent finds it non-satisfactory or no risk ad safety measures are taken. Study also shows only 2,4 percent of the administrators and workers have enough education; 56,7 percent says somewhat educated about possible natural disasters. According to the administrators at public libraries 29,2 percent of the problems are related to structural problems and 22 percent of the problem related to education and practice related problems. As a result of the study, it is understood that public library managers in Türkiye do not evaluate the subject from a holistic approach in terms of disaster risk management and disaster management. The study concludes that preventive measures taken are not yet in line with the established standards and not sufficiently effective, as the approaches and systems that should work together and complement each other are not yet integrated in public libraries.

Keywords: Disaster Management, Disaster-Risk Management In Libraries, Preventive Measures, Public Libraries, Risk Management

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi, kültürleri ve uygarlıkları ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan etkileyen afetlerle doludur. Yaşanan afetler kütüphaneleri de etkilemiş, bir kısmı hafif atlatılırken, diğerleri daha ağır sonuçlar yaşatmıştır. Afetler etkileri ve sonuçları ile gerçektir. Kişi, kurum veya sınır tanımazlar. Herhangi bir bölgede herhangi bir biçimde olabilirler. Afet için önceden önlem almak, kütüphanelerin genel yönetim işlevlerinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır (Akussah ve Fosu, 2001).

AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) Raporu (2018) göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’de heyelan, deprem, sel, çığ vb. doğa kaynaklı ve tehlikeli afetler görülmektedir. Gökçe, Özden ve Demir (2008)’in çalışmalarında afet olay sayısının afet türüne göre dağılımında heyelan ilk sırada yer almakta ve onu deprem ve sel takip etmektedir. Çalışmada afet zararlarının %55’inin depremden kaynaklandığı, %21’inin heyelan ve %8’inin selden oluştuğu belirtilmektedir. Raporda yakın zamanda bu sıralamaların değişmediği görülmektedir. Tüm dünyayı tehdit eden deprem riski, Türkiye’nin de aktif deprem kuşağı üzerinde olması nedeniyle önemle üzerinde durulması gereken bir konudur (Özden ve Demir, 2008).

Türkiye’de doğa kaynaklı afetlere yönelik çalışmalar ilk olarak 1939 Erzincan Depremi sonrasında yapılmaya başlamış olsa da dönüm noktası 1999 Marmara Depremi ve sonrasında yaşanan kentsel hasarlar olmuştur. Sonraki yıllarda binaların inşa edilme aşamasında afete karşı önlem alınması, bunun yanında yakın zamanda yaşanan kütüphane yangınları ve depremlerin kütüphanelerde oluşturduğu zararlar da bu konuya önem verilmesi gerekliliğini gözler önüne sermiştir. Ayrıca Şubat 2023 tarihinde merkezi Kahramanmaraş’ın Pazarcık ve Elbistan ilçeleri olmak üzere yaşanan iki deprem özellikle önleme ve hazırlık evreleri üzerinde durulması gerektiğini göstermiştir. Maddi olarak değerlendirildiğinde, bu depremlerin yarattığı mali zararın Türkiye’nin 2023 gayrisafi milli hasılasının %9’una denk geldiği düşünülmektedir.

Halk kütüphaneleri bulunduğu bölgede hizmet veren, bünyesinde güncel kaynakların yanı sıra o bölgeye özgü eski ve özel derme de barındıran, doğru ve güvenilir bilgiyi bölge insanına ücretsiz bir biçimde ve ayırım yapmadan sunan, onları eğitim, kültür ve boş zamanlarını değerlendirmede destekleyen kullanıcıyı, personelini ve barındırdığı dermeyi (koleksiyonu) korumakla görevli olan kuruluşlardır. Doğa kaynaklı afetlerin yanı sıra yapısal olmayan eleman (bina iskeleti, duvar, kolon, kiriş ve çatı hariç/binaya sonradan monte edilebilen öğeler) kaynaklı konular da önem taşımaktadır. Ek olarak, bahsi geçen yapısal olmayan elemanlar Türkiye Bina Deprem Yönetmeliğindeki 6.1.3 maddesinde “yapısal olmayan eleman veya donanımın ağırlığı bulunduğu katın toplam ağırlığının %10’undan büyük ise, eleman veya donanım bina taşıyıcı sisteminin bir parçası olarak kabul edilecektir” (URL 5). Kütüphane personelinin olası iş kazaları veya meslek

hastalıklarına karşı korunması için risklerin ortadan kaldırılması ya da en az etki düzeyinde tutularak, önleyici önlemlerin alınması zorunlu görünmektedir. Bu çerçevede, kütüphanede olağan iş güvenliği ile afet güvenliği kapsamındaki risk yönetimi gerekleri, birbirinden farklı kapsam ve içeriklerini de dikkate alarak, bütünlük içerisinde düşünülmelidir. Bu doğrultuda, Şeşen (2020)'nin çalışmasında belirttiği üzere halk kütüphaneleri ISO Standartları göz önüne alınarak afet güvenliği çalışmaları yürütülmelidir.

Kullanıcılara sunulan hizmetin sürekliliğini sağlamak için dermeyi uzun süre hizmet verecek fiziksel kalitede tutmak gereklidir. Böylece dermeyi kullanıcının hizmetine sunarken gerekli koşulların sağlanarak kullanıcıya açılması, bina şartlarına göre gerekli standartlara, çağdaş ve esnek koşullara uygun olması, olası bir olumsuzlukta hizmete devam edebilme koşullarının sağlanması halk kütüphanelerinin bulunduğu bölgeye sürdürülebilir bir şekilde hizmete devam etmesine olumlu katkı sağlamaktadır. Toplam kalite yönetimi kavramı içerisinde var olan "sürekli ilerlemeye ve yerinde saymama felsefine" dayalı "sürekli gelişme = iyileştirme" anlayışıyla çalışmalar yürütülmelidir (Şeşen, 2019). Bir başka deyişle, kütüphane binalarının bulunduğu bölge ve binaların kendi yapılarından kaynaklanan olası afet/acil durumlara ve benzer risklere hazırlıklı olmaları gerekmektedir (Yücel, 2015). Afet sonrası kurtarma işlemleri, kullanıcılara verilen hizmetin kalitesini ve sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkiler ve ayrıca uzun ve çok pahalı bir süreçtir. Bu nedenle, olası bir afetin olumsuz sonuçlarını en aza indirmek için afetlere hazırlıklı olunması zorunlu görünmektedir.

Afetlerin sonucunda oluşabilecek ekonomik riskleri azaltmak ve kamudaki yönetim süreçlerini sürdürülebilir bir şekilde iyileştirmek için önleyici koruma konusu önemli bir ön koşuldur. Eğer bu gerçekleşmezse afet esnasında ve sonrasında kişisel, ekonomik ve çevresel kayıplar önemli ölçüde artacaktır. Afet öncesinde alınan önlemler ile sonrasında ortaya çıkan maliyetler karşılaştırıldığında önceden alınan önlemlerin mali açıdan yüksek olmadığı ortadadır. Kültürel mirası ve hafızayı korumanın ve gelecek nesillere aktarmanın önemli bir adımı önleyici önlemlerdir (Shaheen, 2008). Kurum yöneticileri ve karar vericiler tarafından düzenlenecek ve uygulamaya konulacak önlemler, dermenin bozulma ve yaşlanmasını yavaşlatacağı gibi kurumların harcamalarını da en aza indirecektir. Öte yandan bu bozulma ve yaşlanmayı en aza indirmek her zaman mümkün olmasa da önlem alınması zorunludur.

Konuyla ilgili literatüre bakıldığında, özellikle Türkiye'de afet risk yönetimi ve afet yönetimi konularında halk kütüphaneleri üzerine çok fazla araştırma yapılmadığı dikkat çekmektedir. Bütün olarak olmasa da afet türlerine göre farklı açılardan gerçekleştirilen çalışmalar bulunmaktadır.

İssa vd. (2012) çalışmalarını halk kütüphanelerinde afete hazırlık konusunda yürütmüşlerdir. Afete hazırlık aşamasının en önemli bölümü olan kurtarma planlaması da ele alınmıştır. Planlamanın etkin, hızlı müdahaleyi kolaylaştıracağı ve bilgi kaynaklarını hırsızlık, kasıtlı ya da kasıtlı olmayan hasarlardan koruyacağı üzerine vurgu yapılmıştır. Ancak çalışma yangın, su ve insan kaynaklı fiziksel hasar ile sınırlandırılmıştır. Araştırma kapsamında Nijerya'da bulunan Kwara Halk Kütüphanesi afet türlerine göre değerlendirilmiştir. Kütüphane binasının yönetmeliklere uygun şekilde yapıldığı anlaşılmakla birlikte, afet planlama ekibi bulunmamaktadır. Çalışmada afet yönetimi açısından sigortalama işlemlerinin gerçekleştirilmesi önerilmektedir (İssa vd., 2012).

Patin (2020) çalışmasında, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki halk kütüphanelerini afet/acil durumda topluluk halinde yapılan/yapılacak olan organizasyonların nasıl belirlendiği ve geliştirildiği konusunu incelemiştir. Elde edilen verilere dayanarak ekonomik gelişme, sosyal kapasite, bilgi, iletişim ve toplumsal yeterlilik konularında halk kütüphanelerinin toplumsal dayanıklılığı artırabildiği saptanmıştır. Sonuç olarak, hazırlık planlarını geliştirenlerin kütüphaneleri potansiyel bir kaynak olarak görmedikleri belirlenmiştir. Çalışmada, afet

farkındalığının artırılması için kütüphanecileri ve afet müdahale ekiplerini bir araya getiren eğitim ve atölye çalışmalarının düzenlenmesi gerektiği önerilmiştir (Patin, 2020).

Zach (2011) çalışmasında, halk kütüphanelerinin afet/acil durumlara karşı verdiği/verebileceği karşılığı genel olarak değerlendirmekte ve olası afet/acil durumda güvenilir ve temel bilgi hizmetlerinin nasıl sağlandığına işaret etmektedir. Kriz zamanlarında halkın bilgi edinmek için kullandığı kaynaklar listesinde, dikkat çekici bir şekilde, kütüphanelerin olmadığı düşünülmektedir. Oysa halk kütüphanelerinin birincil görevi olan bilgi ihtiyacını karşılamanın olası afet/acil durumda da devam etmesi gerekmektedir. Buradan hareketle, afet/acil durumda bilgi arayanlara hızlı, güvenilir ve kolay erişim sağlayarak bölgedeki vatandaşların bilgi kaynaklarından yararlanmalarının sağlanması önerilmektedir (Zach, 2011).

Kuzucuoğlu (2015) çalışmasını özellikle kütüphane binalarında risk azaltıcı önlemlerin önemi üzerine yapılandırmıştır. Çalışmada yapısal olmayan risk analizi ve acil durum planlamasına vurgu yapılmaktadır. Özellikle bina içerisinde yapısal olmayan elemanlardan kaynaklanabilecek ve binanın konumuna göre değerlendirilmesi gereken riskler göz önüne alındığında bu çalışma ile benzerlik göstermektedir (Kuzucuoğlu, 2015).

Yücel (2015) çalışmasında İstanbul sınırları içerisinde bulunan halk kütüphanelerini deprem ve yangın riski bağlamında yapısal olmayan elemanlar açısından değerlendirmiş ve kütüphane binalarının yangın ve depreme karşı hazırlıklı olduğu sonucuna varmıştır. Araştırmada su baskını ve yangın, deprem vd. afetlerden sonra ikincil afet konuları değerlendirilmektedir. Araştırma İstanbul ili sınırları içerisinde yer alan halk kütüphaneleri ile görüşme, gözlem ve yerinde inceleme yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışma yangın ve depremle sınırlı kaldığı için diğer değişkenleri de değerlendirme ihtiyacı olduğu söylenebilir (Yücel, 2015).

Çolaklar (2020) ise çalışmasında kütüphanelerde nadir eserlerin de bulunduğu ve bu eserlerin de gelecek nesillere aktarılması için risklerden ve afetlerden korunması gerektiğini belirtmiştir. Bunun için kütüphane binalarının afetlere karşı özenle inşa edilmesi gereği vurgulanmıştır. Çalışmada özellikle bu binalarda deprem sarsıntılarının yapısal olmayan elemanları hasara uğratacağı ve eserlerin de zarar görebileceği belirtilmiştir. Bu zararların azaltılması için kütüphane binalarında yapısal olmayan elemanlardan kaynaklanabilecek risklerin analiz edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Şeşen ve Kuzucuoğlu (2020) sürdürülebilirlik açısından yeşil kütüphaneleri değerlendirdikleri çalışmalarında çevresel faktörlere ilgi duyulmasıyla bu hareketin başladığını açıklamışlardır. Yeşil Kütüphaneler odağında kütüphane binalarının afetlerden ve yangınlardan korunması üzerine çalışmalarını geliştirmişlerdir. Çalışmada yangın algılama erken uyarı sistemleri, acil durum aydınlatması, tahliye yolları işaretleri, yangın söndürücüler ve yangın dolapları gibi önlemleri alan Chulalongkorn Üniversitesi Merkez Kütüphanesi yer almaktadır.

Kuzucuoğlu (2014) çalışmasında kütüphanelerde yapısal olmayan malzeme kaynaklı risklere yer vermiş ve bu malzemelerin deprem, yangın, su baskını, kasırga gibi afetler karşısında kütüphane binaları ve dermeyi tahrip edebilme durumunu ele almıştır. Çalışmada 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği kapsamındaki risklerin değerlendirilerek koruyucu tedbir önerilerinin sunulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, risk azaltıcı planlamanın, deprem, yangın ve çevresel risklere yönelik yapısal olmayan risk analizinin önemi vurgulanmaktadır. Uzmanlık gerektiren montajlama kaynaklı risklerin önüne geçilebilmesi için periyodik kontrollerin yapılması sonucuna varılmaktadır. Binalarda yangının yayılmasını önlemek (söndürme sistemleri, yangın kompartımanları vd.) için gerekli ve deprem risklerine karşı önlemlerin (malzemelerin duvara ya da zemine sabitlenmesi gibi) alınması önerilmektedir. Ayrıca uzmanlık gerektiren konularda destek alınması ve iş birliği kurulması da öneriler arasında yer almaktadır.

Türkiye, "jeolojik yapısı ve sahip olduğu morfolojik ve iklim özellikleri nedeni ile büyük can ve mal kayıplarına yol açan doğa kaynaklı afetlerle sık sık karşılaşmaktadır. Türkiye'de doğa kaynaklı afetlerden kaynaklanan kayıplar ele alındığında, deprem, heyelan ve sel olayları ilk üç sırayı almaktadır. Türkiye'deki afetler genellikle depremler, kuraklıklar, şiddetli yağış ve seller, heyelanlar, kaya düşmeleri, orman yangınları, sanayi kazaları ve yangınları, rüzgâr ve kar fırtınaları, çığlar, sıcak hava dalgası ve sis ile bağlantılıdır" (T.C. Kalkınma Bakanlığı, Afet, 2014).

"Afet Risk Yönetimi çalışmalarında, çok disiplinli yaklaşımın gerekliliği, maalesef yaşanan büyük afetlerin bize göstermiş olduğu bir gerçektir. Bu döngüde çalışmalara sosyal bilimlere de dahil etmek gerekmektedir. Kamu yönetimi, sosyoloji, psikoloji, ekonomi, antropoloji, jeoloji ağırlıklı olmak üzere jeofizik, inşaat hemen hemen tüm mühendislik alanlarını ve temel bilimlere ilgilendiren bir süreçtir. Afet Risk Yönetimi çalışmalarında tek disiplinli yaklaşımların başarısızlığı getireceği kaçınılmazdır. Ancak disiplinlerarası ya da transdisipliner çalışmaların yapılmasında karşılaşılan bazı sorunlar da mevcuttur." (Varol ve Kaya, 2018).

Toplumsal, teknolojik ve bilimsel gelişmeler ve insan hayatının değerinin farkına varılmasıyla toplumların "öngörülemeyen, istenmeyen ve günlük hayatın bir parçası olan kaçınılmaz risk", afet ve acil durumlara ilişkin bakış açısı değişmiştir. Zaman içerisinde afetlerin önceden gerekli önlemlerin alınarak önlenemeyeceği veya zararlarının azaltılabileceği anlaşılmıştır (Aktaran Yılmaz, 2012). 2005 yılında Japonya'nın Kobe kentinde toplanan Birleşmiş Milletler (BM) Afet Risk Azaltma 2. Dünya Konferansı ("Afet Azaltma Dünya Konferansı") kapsamında "*Hyogo Çerçeve Eylem Planı/HFAP 2005-2015*" şekillendirilmiştir. Tam adı "Hyogo Çerçeve Eylem Planı 2005-2015: Ulusların ve Topulukların Afete Karşı Dayanıklılığını Oluşturmak" olan ve Birleşmiş Milletler üyesi 168 ülke tarafından kabul edilen eylem planında, öncelikle riske bağlı zararların gelecek 10 yıl için azaltılması öngörülmüştür. "Afet risk azaltma süreçlerini farklı sektörlerde ve farklı ölçeklerde ayrıntılı olarak tanımlayan ilk uluslararası belge olarak nitelenmektedir" (Tezgider, 2019). 2015 yılında Japonya Sendai'de toplanan BM Afet Risk Azaltma 3. Dünya Konferansı sonucunda kabul edilen Sendai Bildirgesi (Afet Risk Azaltma için Sendai Çerçevesi) ile 2015-2030 yılları arasındaki dönem için afet risklerini azaltma konusunda yol haritası daha da geliştirilerek, 187 ülke tarafından onaylanmıştır.

Sinha (2003) çalışmasında risk azaltma ve afetlerle başa çıkma durumunu, insan yaşamına ve toplumun birçok alanına dokunarak sürdürülebilir kalkınmanın temel görevi olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle, doğa kaynaklı afetlerin neden olduğu zararların dünya çapında artması ve giderek daha fazla insanı tehdit etmesi endişe kaynağı olarak belirtilmektedir (Sinha, 2003). Kostagiolas vd. (2011) yerleşim alanlarında gerçekleşen afetlerin kütüphane ortak paydasında bulunduğunu çünkü çoğunun kütüphanelerle ilişkili olduğunu belirtmektedirler (Kostagiolas vd., 2011).

Olası bir afet veya acil durumla karşılaşılması halinde verilen kütüphane hizmetlerinde aksamalar meydana gelebilir. Çünkü hiçbir kütüphane tamamen risksiz, afetle karşılaşmayacak bir bölgede değildir (Matthews ve Eden, 1996). Olası afet ya da acil durumlara karşı zarar görebilecek kütüphane türleri içerisinde halk kütüphanelerinin korunması özellikle önem taşımaktadır. Çünkü toplumun her kesimine hizmet verme anlayışını benimseyen halk kütüphaneleri, afet veya acil durum hallerinde toplumun bilgi ihtiyacını karşılayacak en önemli kurumdur. Diğer taraftan bünyesinde bulunduğu bölgeye ait özel eserler barındırmakta ve kullanıcılara sunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi (önceki UNISDR/şimdi UNDRR) tarafından 2009'da yayınlanan ve 2015'te Sendai'de toplanan BM Afet Risk Azaltma 3. Dünya Konferansı'nda kabul edilen "*Afet Risk Azaltma için Sendai Çerçevesi/SFDRR (2015-2030)*" esas alınarak güncellenen *Afet Risk Azaltma Terminolojisi* çalışmasına göre, **afet**, "tehlikeli olayların maruz kalma, zarar görülebilirlik ve kapasite koşullarıyla etkileşiminin insani, maddi, ekonomik ve çevresel kayıp ve etkilerden biri ya da daha fazlasına yol açması sonucunda, bir topluluğun ya da toplumun işleyişinin

herhangi bir ölçekte ciddi biçimde kesintiye uğramasıdır.” UNDRR terminoloji çalışmasında afet tehlikeleri, başlıca (Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi/2015-2030 kapsamında belirtildiği üzere, alfabetik sırayla) **biyolojik, çevresel, jeolojik (ya da jeofiziksel), hidro-meteorolojik, teknolojik** süreç ve olaylar olarak sıralanmaktadır (URL 1).

UNDRR terminoloji çalışmasında afetlerle ilgili tanımlamalar arasında, ölçüğe göre (küçük ölçekli/büyük ölçekli); meydana gelme (oluş) sıklığına göre (sık görülen/seyrek görülen); etkilerinin ortaya çıkışına göre (yavaş gelişen/ani gelişen) afet tanımlamaları bulunmaktadır (URL 4). Afet Yönetiminde Etkinlik ÖİK Raporu’nda tanımlandığı çerçevede, ülkemizde afetler, genel olarak, doğa ve insan kaynaklı afet olarak ikiye ayrılmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Doğa Kaynaklı Afetler: Oluşumları doğa olaylarına dayanan afetlerdir. Doğa kaynaklı afetler kendi içinde “ani gelişen doğa kaynaklı afetler” ve “yavaş gelişen doğa kaynaklı afetler” olarak sınıflandırılmaktadır. “Doğa olaylarının (başta deprem, sel, küresel iklim değişimi olmak üzere birçok nedenden dolayı) günümüzde sayıları, şiddetleri ve etkili oldukları süre hızla ve katlanarak artmaktadır” (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014). Ancak doğa olaylarının afete dönüşmesi, olayın şiddetinin yanı sıra risklerin azaltılması faaliyetlerinin yetersizliğinden de kaynaklanmaktadır.

Kısaca belirtilmesi gerekirse, insan hayatını ve sonrasında kütüphane binasını ve dermesini riske atacak pek çok potansiyel tehlike kaynağı vardır. Kütüphaneler bakımından insan kaynaklı afetlerin en başında ise yangın gelmektedir. Bütün bu unsurlar birbirinden farklı olmalarına rağmen birbirlerini etkileyebilen ve tetikleyebilen özelliklere de sahiptirler. Afet sonucunda yaşanan aksaklıklara müdahale esnasında insan kaynaklı kusurların da birleşmesi kütüphane dermesini daha kırılgan hale getirmektedir (Kuzucuoğlu, 2019).

Durduran ve Geymen (2008) çalışmalarında afetin olası boyutlarına etki eden faktörleri özetlemiştir (Durduran ve Geymen, 2008). Bunlar:

1. Olayın büyüklüğü,
2. Olayın bölgeye olan uzaklığı,
3. Gelişmişlik seviyesi,
4. Personelin afet yönetimi konusunda bilgisizlik ve eğitim eksikliği,
5. Yönetimin afet olayına karşı önceden alabileceği koruyucu ve önleyici önlemlerin ulaşılabilirlik düzeyidir.

Bu etkenlere bakarak, alınması gereken önlemler kütüphanelerin bulunduğu bölgelere göre farklı afet türleri de göz önüne alınarak belirlenmeli ve uygulamaya konulmalıdır. Tüm afet riskleri düşünüldüğünde insan hayatını ve kütüphaneyi korumak için önleyici (etkileşimli) önlemler alınarak, her türlü senaryoya hazırlıklı olunmalıdır.

Halk kütüphanesi, bireylerin bilgi, eğitim, kültür ve boş zamanlarla ilgili gereksinimlerini ücretsiz bir biçimde ve ayırım gözetmeden karşılayarak, bölgesinin kalkınmasına katkıda bulunan bir eğitim-kültür ve yerel bellek kuruluşudur. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü’ne (KYGM) bağlı olarak il ve ilçelerde her yaşta kişiye hizmet veren, yeterli sayıda olmasa da üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi (eski Kütüphanecilik, Arşivcilik) bölümleri mezunlarının çalıştığı ve yönetici oldukları bu kütüphaneler Türkiye’de sayıca en yaygın olan kütüphane türüdür. Türkiye’de 2021 yılı sonu itibarıyla KYGM’ye bağlı toplam 1.252 il ve ilçe halk kütüphanesi bulunmaktadır. 22.359.038 kitaba sahip ve 4.898.744 üyesi bulunan bu kütüphaneleri aynı yıl toplam 15.683.134 kişi kullanmış ve 7.478.340 materyal ödünç alınmıştır (URL 3). Kısaca, bu kuruluşlar oldukça önemli miktarda kültürel miras ürünü bilgi kaynaklarına ve bir yılda on beş milyonun üzerinde insanın kullandığı (girip-çıktığı, içinde uzun zamanlar geçirdiği vb.) 1.252 binaya sahiptir. Bir başka deyişle, bu kurumlar önemli sayıda insanın ve

kültürel miras ürününün barındığı kamu yapılarıdır. Bu nedenle, Türkiye'deki halk kütüphaneleri afet ve acil durumlar bağlamında mutlaka örnek alınması düşünülen kurumlardır. Özellikle, binayı, dermeyi (koleksiyonu), personeli ve kullanıcıyı doğa kaynaklı afetlerden ve acil durumlarda korumak halk kütüphanelerinin zorunlu öncelikleri arasında yer almalıdır.

Bu çalışmada, halk kütüphanelerinin afet ve acil durumlara karşı sahip oldukları özellikler ve unsurlar kurum yönetici görüşleri bağlamında değerlendirilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Akademisyenler, bilgi profesyonelleri ve kütüphaneciler doğa kaynaklı afete yol açabilecek kütüphaneleri tehdit eden risklerden endişe etmektedir. Konuyla ilgili çalışma ve değerlendirmelerin yaygınlaşmasıyla, bu riskleri azaltmak için son yıllarda farkındalık giderek reaktif önlemlerden proaktif (önleyici) önlemlere doğru kaymaktadır. Doğa kaynaklı afet zararlarının gerek insan sağlığı gerekse kütüphane dermesinin bozulmasına yönelik olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak ya da en aza indirmek için önleyici önlemlerin alınması önemli bir konudur. Hiçbir kütüphane risk altında olmayan veya afetin yaşanmayacağı bir bölgede değildir.

Bu bağlamda **araştırmanın amacı**; Türkiye'de halk kütüphanelerindeki kullanıcı, personel ve dermelerin (koleksiyonların) yapısal olmayan elemanlardan kaynaklanabilecek risklere karşı belirlenen standartlar çerçevesinde korunup korunmadığını ve bu konuda alınması gereken önleyici önlemlerin ne ölçüde alındığını yönetici görüşleri çerçevesinde ortaya koymaktır.

Belirlenen bu amaç doğrultusunda **araştırmanın problemi**; "Türkiye'de halk kütüphaneleri, yapısal olmayan elemanlar açısından acil durumlar ya da doğa kaynaklı afetler karşısında insan ve derme güvenliğini sağlayabilecek kapasitede midir?" şeklinde oluşturulmuştur. Araştırmanın alt soruları;

1. Halk kütüphanelerinde yaşanabilecek olası bir acil durum veya doğa kaynaklı afetlere karşı yapısal olmayan malzemeler için uygulanması gereken önleyici önlemler alınmış mıdır?
2. Halk kütüphanelerinde görevli yönetici ve personel afet yönetimi ve afet risk yönetimi konularında yeterince bilgi sahibi midir?
3. Halk kütüphanesi yöneticilerine göre afet yönetimi ve afet risk yönetimi konularında çalışma yapması gereken kurum ve kuruluşlar hangileridir?
4. Halk kütüphanelerinin bir afet acil durum planlaması var mıdır?
5. Halk kütüphanesi yöneticilerine göre afet yönetimi ve afet risk yönetimi konularında mevzuat uygun ve yeterli midir?

Araştırma sorusu doğrultusunda çalışma **hipotezi**; "Türkiye'deki halk kütüphaneleri var olan yapısal olmayan mekân unsurları ve işleyiş açısından belirlenen standartlara yeterince uygun olmadığı için afetlere karşı önleyici önlemler alabilecek kapasiteye sahip değildir," şeklinde oluşturulmuştur.

Çalışmada doğa kaynaklı tehlikelerin yol açabileceği, halk kütüphanelerine afet özelliğinde zarar verebilecek olaylar olarak sel, fırtına, yıldırım, heyelan, çığ, deprem kapsanmıştır (Çolaklar, 2020). Yapısal olmayan eleman (unsur) kavramı ise binanın taşıyıcı sistemi dışında kalan binaya sonradan monte edilebilen ve satın alınabilen öğeleri içermektedir (URL 2). Yapısal olmayan elemanlar, genel tanımla, binanın taşıyıcı sistemini oluşturan yapısal elemanların dışında kalan unsurlardır ve esas olarak, a) mekânın amacına uygun hizmet verebilmesi için gerekli kritik sistemler ve tesisatı, b) yapı ile fiziki olarak bütünleşmiş mimari-dekoratif unsurları, c) çeşitli genel kullanım amaçlı ve/veya birime/hizmete özgü özel materyal, malzeme, eşya ve donanımı kapsamaktadır.

Çalışmada, Türkiye’deki halk kütüphanelerinin afet risk yönetimi ve afet yönetimi açısından önleyici önlemleri hangi ölçüde aldığını/almadığını belirlemek amacıyla betimleyici araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, Türkiye’deki halk kütüphanelerinin afet/acil duruma hazırlıklı olup olmadığını değerlendirmek için afet risk yönetimi ve afet yönetimi konularındaki ilgili literatür incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın amaçları ve gereksinimleri ele almış ve *Türkiye Halk Kütüphaneleri Afet Yönetimi Değerlendirme Formu* geliştirilmiştir. Nesnel bir ölçme aracı olarak geliştirilen bu form Kuzucuoğlu’nun akademik çalışmalarında yer alan kontrol listelerinden (Kuzucuoğlu, 2021) ve literatürden elde edilen bilgilerden yararlanılarak oluşturulmuş ve uzman görüşü de alınarak son hali verilmiştir. Form toplamda iki bölüm ve 32 sorudan oluşmaktadır. İlk bölümde *halk kütüphanesi yöneticilerinin afet risk yönetimi ve afet yönetimi konularındaki düşüncelerini* belirlemek için genel bilgiler altında dokuz soru bulunmaktadır. İkinci bölümde de *halk kütüphanelerinde afet risk azaltma ve hazırlık önlemleri ve organizasyonu ile ilgili hususları* belirlemek için 23 soru yer almaktadır. Anket Formu Google Formlar aracılığıyla hazırlanmış olup KYGM’den resmi izin alınırken talep edilen kurumsal e-posta adreslerine ilgili link gönderilerek tamamlanmıştır.

Çıngı’ya (1990) göre, 2000 birimlik bir evren 0.03 hoşgörü miktarı ve 0,95 güven düzeyinde 184 kişi ile örneklenebilmektedir. Anketi, 29 Kasım 2021-23 Ocak 2022 tarihleri arasında herhangi bir bölge veya il/ilçe düzeyine indirgmeden Türkiye’deki 73 il ve 127 ilçe olmak üzere toplam 200 halk kütüphanesi yöneticisi yanıtlamıştır. Bir başka deyişle, örneklem sayısı 200’dür. Araştırma evreninin 81 il ve 747 ilçe olmak üzere toplam 828 il ve ilçe halk kütüphanesi olduğu göz önüne alındığında, örneklemin evreni temsil oranı %24,1’dir. Dolayısıyla örneklem, evreni istatistiksel olarak temsil etmektedir.

Araştırma verileri, SPSS 22.0 (Statistical Package of Social Science) istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Gerek il ve ilçe halk kütüphaneleri arasındaki ilişkileri gerekse diğer değişken sıklıkları arasındaki farkları belirlemek için çalışmadaki-kare analizi uygulanmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmada, ilk olarak, Türkiye’deki halk kütüphanelerinin genel olarak afetlere karşı hazırlık, dayanıklılık ve yeterli durumları yönetici görüşleri çerçevesinde ele alınmıştır. Buna ilişkin veriler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Kütüphane Yöneticileri Görüşlerine Göre Kütüphanelerin Afetlere Hazırlık, Dayanıklılık ve Yeterlik Durumu

Hazırlık, dayanıklılık ve yeterlik durumu	İl Halk Küt.		İlçe Halk Küt.		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tümüyle	8	11	8	6,3	16	8
Büyük ölçüde	21	28,8	30	23,6	51	25,5
Kısmen	33	45,1	60	47,3	93	46,5
Hiç hazırlıklı değil	11	15,1	29	22,8	40	20
Toplam	73	100	127	100	200	100

Tablo 1’deki bulgulara göre, ilçe halk kütüphanelerinin %6,3’ünün afete karşı tam olarak hazırlıklı, dayanıklı ve yeterli olduğu düşünülmektedir. Bu oranın il halk kütüphanelerine kıyasla ilçe halk kütüphanelerinde neredeyse yarı yarıya olduğu görülmektedir. İl halk kütüphaneleri içerisinde dahi tam anlamıyla hazır ve yeterli olduğu düşünülen kütüphanelerin az sayıda kalması afet risk yönetimi açısından olumsuz bir durum iken, ilçe halk kütüphanelerinde söz konusu yetersizlik durumu daha ağır sonuçlar doğurabilecektir. Dikkate alınması gereken bir diğer gereken nokta, halk kütüphanelerinin %20’sinin afetlere karşı “hiç hazır olmadığını” ve

%46,5'inin ise "kısmen hazır olduğunun" düşünülmesidir. Bu verilere dayanarak, olası bir afet durumunda bu kütüphanelerde insan ve derme sağlığının ciddi tehdit altında olduğu söylenebilir. Afetlere karşı "tam anlamıyla hazır olma" ya da "hiç hazır olmama" durumları açısından il ve ilçe halk kütüphaneleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamaktadır ($\chi^2(3)=3,179$, $p=.365$).

Tablo 2'deki veriler doğrultusunda araştırma örneklemini oluşturan il ve ilçe kütüphane bina yapısı %80 oranında betonarmedir. Yine bu binaların yapım ya da restorasyon tarihlerine bakıldığında yaklaşık yarısının (%48,5) 2011 yılı ve sonrasında yapıldığı veya restore edildiği görülmektedir. Buna rağmen kütüphane yöneticilerinin sadece yaklaşık dördte biri (%26,2) binaların afetlere karşı hazırlıklı, dayanıklı ve yeterli olduğunu düşünmektedir. Betonarme binalara uzman kişilerce önleyici tedbirler almak için yapılabilecek müdahaleler diğer bina türlerine göre daha kolaydır. Ayrıca bu binalarda sıcaklık kontrolünün de sağlıklı yapılabileceği göz önüne alındığında kütüphane ortamında oluşabilecek küf, rutubet ve bunların desteklediği böcek istilası riski de kolay bir şekilde önlenilecektir.

Tablo 2. Kütüphane Binasının Yapısı Türü

Bina yapı türleri	İl Halk Küt.		İlçe Halk Küt.	
	Sayı	%	Sayı	%
Kargir	2	2,7	8	6,3
Yığma	5	6,8	10	7,9
Betonarme	61	83,6	99	77,9
Çelik	1	1,4	-	-
Ahşap (Tarihi)	-	-	3	2,4
Diğer	4	5,5	7	5,5
Toplam	73	100	127	100

Tarihi binaların özelliğinden dolayı yapıyı bozmamak için kimi zaman istenilen önleyici tedbirler uygulanamamakta, çelik yapıdaki binalar için ise gereken özellikteki montaj elemanları maliyeti daha da artırmaktadır. Tarihi binalarda oluşabilecek bir su baskını malzemenin yapısından dolayı daha büyük zararlara neden olabilir. Bu kapsamda, maliyetinden dolayı çelik yapıdaki ve afet sırasında ve sonrasında yaşanabilecek aksaklıklardan dolayı ahşap yapıdaki binaların inşa edilmemesi afet risk yönetimi açısından önemli bir konudur. Çelik binaların yüksek maliyetinden kaçınarak buradan edilecek tasarrufla sağlanacak bütçe, binaların olası bir afete hazırlanmasında kullanılabilir. Ahşap binaların, özellikle yüksek yangın riski nedeniyle, inşasından kaçınmak afet risk yönetimi açısından olumlu değerlendirilmektedir. Özellikle il halk kütüphanelerinin hiçbirinin ahşap bina olmayışı ve ilçe halk kütüphanelerinde de az sayıda olması yangın riskine karşı insan ve derme sağlığını olumlu yönde etkileyecektir. Tablo 2'de "Diğer" seçeneğinde belirtilen bina türleri ise karışık yapıdaki bina türlerini temsil etmektedir. Çoğunlukla bir bölümü betonarme diğer bölümü ise çelik, kargir, yığma, taş, prefabrik ve ahşap yapıdaki binalardan oluşmaktadır.

Tablo 3'ten de anlaşılacağı gibi il ve ilçe halk kütüphanesi yöneticilerinin ve personelin sertifikalı afet/acil durum yönetimi eğitimi alma oranı neredeyse birbirine yakındır. İl halk kütüphanelerinde yönetici ve personelin %62,3'ü, ilçe halk kütüphanelerinde ise %54,7'si bu konuda eğitim almış ve bu eğitimler sertifikalandırılmıştır. Bu konuda eğitim alan personel ve yöneticilerin oranı oldukça düşüktür. Kendilerini ve personeli bu konuda yetkin görmeyen yöneticilerin bu eğitimlere önem vermesi ve düzenli olarak gerçekleştirerek katılım sağlanması gerekmektedir. Araştırmada yöneticilerin ve personelin afetlere hazırlık, uygulama ve yeterlik

seviyeleri ile aldıkları eğitimler karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki karşımıza çıkmaktadır ($X^2(3)=20,639, p=.000$).

Tablo 4'te kütüphane yönetici ve personelinin afetlere hazırlık, uygulama ve yeterlik düzeylerine yer verilmektedir.

Tablo 4'te halk kütüphanelerinde personelin %71,5'inin ve yöneticilerin %61'inin afetlere hazırlık ve uygulama konularında "kısmen yeterli" olduğu ya da "hiç yeterli olmadığı" düşünülmektedir. Afet risk yönetimi açısından bakıldığında önleme ve/veya hazırlık aşamasında yeterli düzeyde bilgi-beceriye sahip olmayan yönetici ve personelin katkı sunabilmesi olanaklı değildir. Bu konuda yöneticilerin öncelikle yerel olanaklar ve iş birlikleri ile eksikliklerini tamamlamaları, daha sonra ise personelin gerekli eğitimleri almaları sağlanmalıdır. Afet yönetimi konusunda "tümüyle" ve "büyük ölçüde" kendisinin ve personelin yeterli olduğunu düşünen yöneticiler il halk kütüphanelerinde %49,4, ilçe halk kütüphaneleri ise %33,1 oranındadır. Bu sonuçlardan yola çıkarak, il halk kütüphanesi yöneticilerinin kendilerini bu konuda daha yeterli gördüğü söylenebilir.

Tablo 3. Halk Kütüphanelerinde Afet/Acil Durum Yönetimi Konusunda Yöneticilerin ve Personelin Hizmet İçi vb. Sertifikalı Eğitim Alma Durumu

	Personel				Yönetici			
	İl Halk Küt.		İlçe Halk Küt.		İl Halk Küt.		İlçe Halk Küt.	
Eğitim alma durumu	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	45	61,6	70	55,1	46	63	69	54,3
Hayır	28	38,4	57	44,9	27	37	58	45,7
Toplam	73	100	127	100	73	100	127	100

Tablo 4. Kütüphane Yöneticilerinin Görüşlerine Göre Kütüphanelerin Afetlere Hazırlık, Uygulama ve Yeterlik Konularında Yöneticilerin ve Personelin Yeterlik Düzeyleri

Afet risk azaltma konularındaki yeterlikleri	Personel				Yönetici			
	İl Halk Küt.		İlçe Halk Küt.		İl Halk Küt.		İlçe Halk Küt.	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tümüyle	7	9,6	3	2,4	8	11	3	2,4
Büyük ölçüde	17	23,3	30	23,6	28	38,4	39	30,7
Kısmen	45	61,6	72	56,7	33	45,1	72	56,7
Hiç hazırlıklı değil	4	5,5	22	17,3	4	5,5	13	10,2
Toplam	73	100	127	100	73	100	127	100

Ele alınan konu açısından büyük önem taşıyan il ve ilçe halk kütüphanesi yöneticilerinin ve personelinin sertifikalı afet/acil durum yönetimi eğitimi alma durumlarına ilişkin veriler Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5 verilerinden anlaşılacağı üzere, il ve ilçe halk kütüphanesi yöneticilerinin ve personelin sertifikalı afet/acil durum yönetimi eğitimi alma oranı birbirine yakındır. İl halk kütüphanelerinde yönetici ve personelin %62,3'ü, ilçe halk kütüphanelerinde ise %54,7'si bu konuda eğitim almış ve bu eğitimler sertifikalandırılmıştır. Bu konuda özellikle ilçe halk kütüphanelerinde yarıya yakın oranda personel ve yöneticilerin eğitim almamış olması yüksek bir oran olarak değerlendirilebilir. Tablo 3'te yer alan yöneticilerin ve personelin afetlere hazırlık, uygulama ve yeterlik düzeyleri ile bu konuda eğitim alıp almamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu

anlaşılmıştır ($X^2(3)=20,639, p=.000$). Bir başka deyişle, afetlere hazırlık konusunda eğitim almak, onların bu konudaki yeterlilik düzeylerini olumlu biçimde etkilemektedir.

Türkiye'deki halk kütüphanelerinin afetlere karşı yeterince hazırlıklı olamamalarının nedenleri konusunda yönetici görüşlerini yansıtan veriler Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 5. Halk Kütüphanelerinde Afet/Acil Durum Yönetimi Konusunda Yöneticilerin ve Personelin Hizmet İçi vb. Sertifikalı Eğitim Alma Durumu

Eğitim alma durumu	Personel				Yönetici			
	İl Halk Küt.		İlçe Halk Küt.		İl Halk Küt.		İlçe Halk Küt.	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	45	61,6	70	55,1	46	63	69	54,3
Hayır	28	38,4	57	44,9	27	37	58	45,7
Toplam	73	100	127	100	73	100	127	100

Tablo 6. Kütüphanelerin Afetlere Karşı Hazırlıklı ve Yeterli Olmamasının Yönetici Görüşlerine Göre Nedenleri

Kütüphanelerin afetlere karşı hazırlıklı ve yeterli olmama nedenleri	İl Halk Küt.		İlçe Halk Küt.		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bu konuda üst yönetimler düzeyinde farkındalık eksikliği	8	5,7	23	7,9	31	7,2
Bina yetersizlikleri/sorunları	46	32,7	80	27,4	126	29,2
Personel sayısı yetersizliği ve personelin bu konudaki bilgi-beceri yetersizlikleri	22	15,6	67	23	89	20,6
Bütçe yetersizlikleri	21	14,9	45	15,5	66	15,3
Bu konudaki eğitim ve uygulama yetersizliği	37	26,2	61	21	98	22,7
Merkezi yönetim anlayışı	3	2,1	15	5,2	18	4,1
Diğer	4	2,8	-	-	4	0,9
Toplam	141	100	291	100	432	100

Tablo 6'daki bulgular incelendiğinde halk kütüphanelerinin afetlere karşı hazırlıklı ve yeterli olmamasının nedenleri arasında ilk sırada bina yetersizlikleri/sorunları (%29,2) gelmektedir. Bu konuda il ve ilçe halk kütüphanesi yöneticileri benzer yanıtlar vermiştir. Bunu sırasıyla bu konudaki eğitim ve uygulama yetersizliği (%22,7), personel sayısı ve personelin bu konudaki bilgi-beceri yetersizliği (%20,6) ve bütçe yetersizlikleri (%15,3) takip etmektedir. "Diğer" seçeneğini seçen yöneticilerin arasında dikkat edilmesi gereken cevap ise bağımsız ve kendine özgü kütüphane binasının gerekliliği konusunda yeterli algının olmayışıdır. Tablo 6'da yer alan yönetici görüşlerine göre, il ve ilçe halk kütüphaneleri arasında halk kütüphanelerinin afetlere karşı yeterince hazırlıklı olamamalarının nedenleri konusundaki en önemli fark personel sayısı ve personelin bilgi-beceri yetersizliği görülmekle birlikte, bu konudaki eğitim ve uygulama yetersizliği de farkın görece fazla olduğu bir diğer unsurdur.

Çalışmada ele alınması gerekli görülen bir diğer nokta da halk kütüphanelerinde afetlerle ilgili önlemleri alma ve kütüphaneyi bu konuda yeterli hale getirme sorumluluğunun kime ait olduğu ile ilgili yönetici düşünceleridir. Bu konudaki veriler Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7'ye bakıldığında, afet risk yönetimi konusunda önlemleri alma ve kütüphaneleri yeterli hale getirme sorumluluğunun öncelikle yerel yönetimlerde (%39,5) olduğu düşünülmektedir. Yerel yönetimlerin yerleşimin altyapısını düzenleme ve ortak yerel ihtiyaçları gidermekte yükümlü olduğu dikkate alındığında, bu durum afet risk yönetimi açısından olumlu bir sonuç olarak görülebilir. Bilindiği üzere, bölgeden bölgeye yaşanabilecek afetlerin yerel özellikleri, hazırlık, önleme, müdahale ve iyileştirme çalışmaları bakımından farklılık göstermektedir. Bu konuda il ve ilçe halk kütüphanesi yöneticilerinin görüşleri yakınlık gösteriyor olsa da KYGM'ye düşen sorumluluk konusunda iki grup yöneticinin görüşleri birbirinden farklıdır. İl halk kütüphanelerinin şehir merkezlerinde olmaları ve olanaklar doğrultusunda daha fazla destek alabilmeleri nedeniyle KYGM'den beklentileri ilçe halk kütüphanelerine göre daha düşüktür. Bu durumu AFAD'ın sorumluluk sahibi olduğunu düşünen kütüphane yöneticileri arasındaki farklılıkla desteklemek de mümkündür. İl halk kütüphanesi yöneticileri AFAD'ın sorumluluğunu daha fazla (%23,3) görmekte iken, ilçe halk kütüphanesi yöneticileri AFAD'ı daha düşük oranda (%11,8) sorumlu olarak kabul etmektedir. AFAD'ın ilçelerde örgütlenmediğinden dolayı, KYGM ve AFAD'dan il ve ilçe halk kütüphanesi yönetici beklentilerinin farklı olması anlaşılabilir bir durumdur.

Tablo 7. Halk Kütüphanelerinde Afetlerle İlgili Önlemleri Alma ve Kütüphaneyi Bu Konuda Yeterli Hale Getirme Sorumluluğunun Kütüphane Yöneticileri Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi

Sorumluluk sahibi olduğu düşünülen kurum ve kuruluşlar		İl Halk Küt.	İlçe Halk Küt.	Toplam
KYGM	Sayı	13	53	66
	%	19,6	80,1	33
Yerel yöneticiler	Sayı	29	50	79
	%	36,7	63,3	39,5
İl halk küt.	Sayı	11	7	18
	%	60,8	38,8	9
AFAD	Sayı	17	15	32
	%	51,1	49,7	16
Diğer	Sayı	3	2	5
	%	60	40	2,5

Tablo 7'de dikkat edilmesi gereken önemli diğer bir konu da il halk kütüphanesi yöneticilerinin kendi sorumluluklarının çok az (%13,7) olduğunu düşünmeleridir. Bu yöneticilerin teknik bilgi dahi gerektirmeyen günlük bilgiyle birçok önlemi alabilmeleri olanaklı görünüyorken, örneğin kitap raflarını zeminden yükseltmek gibi, böyle bir sorumluluğu almamaları afet risk yönetimi açısından dikkat çekicidir. Bunun yanında ilçe halk kütüphanelerinin afet yönetimi konusunda il halk kütüphanelerinden beklentilerinin (%6,3) düşük olması kurum içi işleyiş açısından normal karşılanabilir. Yukarıda da belirtildiği gibi, ilçe halk kütüphane yöneticileri KYGM'den bu konuda daha fazla sorumluluk almasını beklememektedir. Çünkü teknik hizmetler konusunda yardım alma ve cilt/basılı malzeme alımları hariç il halk kütüphaneleriyle kurumsal bağları yoktur. İlçelerde yapılan ya da yapılacak olan çalışmalar için bütçe talebinin doğrudan KYGM'ye yapılması bu sonucun doğmasında diğer bir neden olarak görülebilir. İl halk kütüphanesi yöneticilerinin bu konuda kendilerini yeterli görmedikleri önceki verilerden de anlaşılmaktadır (bkz. Tablo 4). Bu veri çerçevesinde ilçe halk kütüphanesi yöneticilerinin bu düşünceleri normal karşılanmalıdır. "Diğer" seçeneğini cevaplayan yöneticilerin birçoğu bu sorumluluğun uzman kişi ve kurumlara verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Böylece sorunlar uzmanlarca belirlenecek ve gerekli önlemler alınacaktır.

Kütüphanelerin afet risk yönetimi ve afet kriz yönetimi ile ilgili eğitim, hazırlıklar, uygulamalar vb. konularda iş birliği yaptığı kuruluşların daha çok hangileri olduğu araştırma kapsamında incelenen bir başka konu olmuştur. Bu konudaki veriler Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8'deki halk kütüphanesi yöneticilerinin verdiği yanıtların yaklaşık yarısının (%50,9) afet risk yönetimi ile ilgili olarak en çok asıl sorumluluk sahibi olduğunu düşündükleri yerel yönetimlerle iş birliği yaptıkları anlaşılmaktadır. Ancak ilçe halk kütüphane yöneticilerinin önemli bir bölümü (%23,2) sorumluluğun KYGM'ye de düştüğünü düşünmektedir. İl halk kütüphanesi yöneticileri yerel yönetimlerden sonra ikinci sırada sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yaptıklarını belirtirken, ilçe halk kütüphaneleri için ikinci sırada KYGM yer almaktadır. "Diğer" seçeneğini cevaplayan il halk kütüphanesi yöneticilerin birçoğu ise Tablo 7'de olduğu gibi AFAD ile iş birliği içerisinde olduklarını belirtmişlerdir.

Afet risk yönetimi ile ilgili olarak kütüphanelere ilişkin mevzuatın uygun ve yeterli olup olmadığına ilişkin yönetici görüşlerini ortaya koyan verilerin yer aldığı Tablo 9'a göre, il ve ilçe halk kütüphanesi yöneticileri mevzuatın kısmen (%45) uygun ve yeterli olduğunu düşünmektedir.

Tablo 8. Kütüphanenin Afet Risk Yönetimi ve Afet Yönetimi ile İlgili Eğitim, Hazırlıklar, Uygulamalar vb. Konularda İş birliği Yaptığı Kuruluşlar

İş birliği yapılan kuruluşlar	İl Halk Küt.		İlçe Halk Küt.		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
KYGM	16	14,2	39	23,2	55	19,5
Yerel yönetimler	49	43,3	94	55,9	143	50,9
Sivil toplum kuruluşları	29	25,7	31	18,5	60	21,4
Diğer	19	16,8	4	2,4	23	8
Toplam	113	100	168	100	281	-

Not. Yuvarlamadan dolayı toplam yüzde oranları 100'den farklı çıkmaktadır.

Tablo 9. Kütüphanelerin Afet Risk Yönetimi ile İlgili Mevzuatın Uygun ve Yeterli Olup Olmadığına İlişkin Yönetici Görüşleri

Uygunluk ve yeterlik durumu	İl Halk Küt.		İlçe Halk Küt.		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	18	24,7	29	22,8	47	23,5
Hayır	26	35,6	37	29,1	63	31,5
Kısmen	29	39,7	61	48,1	90	45
Toplam	73	100	127	100	200	100

Kütüphanelerin olası afet durumunda hazırlıklı, dayanıklı ve yeterli olduğu ile mevzuatın uygun ve yeterli olup olmadığı konularında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($X^2(6)=30,195, p=.000$). Afetlere hazırlık ve önleme konusundaki yasal düzenlemelerin "kısmen" yeterli olduğunu düşünen ilçe halk kütüphanesi yöneticilerinin oranı (%48,1) il halk kütüphanesi yöneticilerine göre (%39,7) daha yüksektir.

Halk kütüphanelerinin afet risklerini azaltmak ve böylece afetlerden olabildiğince korunmasını sağlamak için belirli konularda hangi önlemleri ne kadar aldıklarına yönelik yönetici görüşleri çalışmamızın önemli bir veri grubunu oluşturmaktadır. Buna ilişkin bulgular Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10'da halk kütüphanesi yöneticilerinin %55,5'i kütüphanelerinin mevcut konumları itibarıyla çevrelerindeki acil durum ve afet tehlike kaynaklarını belirlemediğini söylemiştir. İl halk kütüphanelerinde bu kaynakların belirlenme oranı daha yüksek iken, ilçe halk kütüphaneleri için tehlikenin bu anlamda daha yüksek olduğu söylenebilir. Olası acil durum ya da afet halinde ne ile

karşılaşılabileceğinin bilinmemesi insan sağlığını ve dermeyi korumak için nasıl önlemler alınacağına da belirlenememesi anlamına gelmektedir.

Tablo 10 verilerine göre halk kütüphanelerinin %64'ünün acil durum planlamasına sahip olduğu görülmektedir. Planlamanın olmadığı il halk kütüphanesi oranı (%30) oldukça düşük ve ilçe halk kütüphanelerinden ise (%34) düşüktür. Bunun yanı sıra, çok önemli olan kütüphanelerin acil eylem planı ve tahliye prosedürlerinin hazırlanma oranı da il ve ilçe halk kütüphaneleri için %30'lar düzeyinde görünmektedir. Acil durum, eylem ve tahliye prosedürlerinin hazırlanmaması ve gerekli tatbikatların yapılmaması sonucunda olası afet/acil durumunda müdahale ve iyileştirme aşamalarında ciddi aksamlar meydana gelebilecektir. Ayrıca gerekli depolama alanları, öncelik durumları, paydaş kurumlar, kullanılacak araç-gereçler vs. belirlenmediği için daha büyük sorunlarla karşılaşılacaktır.

Halk kütüphanelerinin %68'inde kaçış (acil çıkış) planı çizimlerinin olmadığı ya da uygun yerlere asılmadığı anlaşılmaktadır. İl halk kütüphanelerinin yaklaşık olarak yarısının, ilçe halk kütüphanelerinin ise %78,7'sinin bununla ilgili planlarının olmadığı ya da uygun yerlere asılmadığı görülmektedir. Bu durum olası bir acil durum ya da afet halinde personel ve kullanıcının tahliye edilmesinde olumsuz sonuçlar doğurabilir. Halk kütüphanelerinde yer alan dermenin olası acil durum ve afete karşı %96 oranında sigortalanmadığı Tablo 10 verilerinden anlaşılmaktadır. Yasal olarak istisnalar dışında kamu malının sigortalanması, özellikle devlete ait taşınmazlar, kapsam dışında bırakılmaktadır. Sigortalama işlemlerine özel bir bütçe ayrılması halinde bu sorun ortadan kaldırılabilir. Kültür ve Turizm Bakanlığının bu konuda özellikle dermeyi korumak için sigortalama çalışmalarını başlatması gerekmektedir.

Son beş yıl içerisinde halk kütüphanelerinin bulunduğu konum ve çevresinde yüksek oranda (%92) büyük bir olay ya da afet meydana gelmemiştir. Önceden yaşanmış iş kazası ya da olay kayıtlarını rapor altına alan halk kütüphanesi oranı ise sadece %8,5'tir. Giriş kat zemininde elektrik tesisatı bulunan kütüphane oranı %62,5'tir. Bu kütüphanelerde olası sel veya su baskını sırasında giriş katta zeminde bulunan elektrik tesisatının zarar görmesi ve yangın çıkarma durumu söz konusudur. Sel tehlikesine karşı halk kütüphanelerinin yalnızca %1,5'inde kum torbaları bulunmaktadır. Sel ve su baskını halinde içeriye su girişinin engellenemeyeceği söylenebilir. Kanalizasyonun geri basmasını engellemek için kullanılan tek yönlü valflerin kullanım oranı ise %21,5'tir.

Tablo 10'daki verilere bakıldığında olası afet/acil durumuna karşı halk kütüphanelerinin %64,5'inin paydaş kamu kurum ve kuruluşlarıyla iş birliği yapmadığı anlaşılmaktadır. Bu oran ilçe halk kütüphaneleri için daha yüksek olarak görülmektedir. İlçe halk kütüphanelerindeki çeşitli sorunlar (personel, bilgi-beceri, bina olanakları vs.) düşünüldüğünde afet risk yönetimi bakımından daha fazla ihtiyaç duyulmasına rağmen daha az oranda iş birliği yapılması özellikle afet/acil durum sonrasında olumsuz sonuçların büyümesine yol açacaktır. Kütüphanelerin %80,5'inin afet/acil durum öncesinde alınması gereken önlemler ile ilgili derme ve acil durum planlama bilgilerini yazılı bir kılavuz haline getirmediği görülmektedir.

Olası afet/acil durumlara yönelik iş birliği yapılması gereken önemli bir diğer konu da bu olasılığa karşı dermenin taşınması için geçici bir depo sağlanmasıdır. Halk kütüphanesi yöneticilerinin %88'i bu konuda herhangi bir girişimde bulunmadıklarını belirtmiştir. Kütüphane hizmetlerinin aksamadan devam etmesi ve dermenin korunabilmesi için böyle bir hazırlığın büyük ölçüde yapılmamış olması olası bir afet durumunda dermenin kaybolmasına ya da zarar görmesine neden olacaktır. Afet/acil durum öncesinde dermenin önemli parçalarını korumak için koruyucu kutuların da hazırlanmadığı/temin edilmediği %90,5 oranında halk kütüphanesi yöneticisi tarafından dile getirilmiştir.

Halk kütüphanelerinin %60'ında acil durum ekiplerinin görevleri ile isim ve adres bilgileri liste halinde binanın görünür bir yerine asılmıştır. Ekipleri belirleyen kütüphanelerin birçoğunun aynı zamanda liste halinde bina içerisinde görünebilecek yerlere listeleri astığı söylenebilir. Halk kütüphanelerinin %65,5'inde acil durum aydınlatma sistemlerinin kullanılmadığı belirtilmiştir. Bu sistemler elektrik kesintilerinde belirli lambaların yanmasını sağlamakta ve az da olsa aydınlatma görevini devam ettirmektedir. Halk kütüphanelerinde hizmet sürekliliğinin sağlanması için alınması gereken önlemlerden bir diğeri olası afet/acil durumda öncelikli kurtarma listelerinin hazırlanarak, buna yönelik ikaz levhaları ya da işaretlerinin uygun yerlere asılmasıdır. Yapılan ya da yapılacak iş ve işlemlere ait önemli belgelerin, ilgili teçhizatın vs. halk kütüphanelerinde hizmet sürekliliğinin sağlanması bakımından afet/acil durum halinde korunması ve kurtarılması gerekmektedir. Buna yönelik çalışmalar halk kütüphanelerinin yaklaşık yarısında (%49,5) tamamlanmamıştır.

Halk kütüphanelerinin %60'ında acil durum ekiplerinin görevleri ile isim ve adres bilgileri liste halinde binanın görünür bir yerine asılmıştır. Ekipleri belirleyen kütüphanelerin birçoğunun aynı zamanda liste halinde bina içerisinde görünebilecek yerlere listeleri astığı söylenebilir. Halk kütüphanelerinin %65,5'inde acil durum aydınlatma sistemlerinin kullanılmadığı belirtilmiştir. Bu sistemler elektrik kesintilerinde belirli lambaların yanmasını sağlamakta ve az da olsa aydınlatma görevini devam ettirmektedir. Halk kütüphanelerinde hizmet sürekliliğinin sağlanması için alınması gereken önlemlerden bir diğeri olası afet/acil durumda öncelikli kurtarma listelerinin hazırlanarak, buna yönelik ikaz levhaları ya da işaretlerinin uygun yerlere asılmasıdır. Yapılan ya da yapılacak iş ve işlemlere ait önemli belgelerin, ilgili teçhizatın vs. halk kütüphanelerinde hizmet sürekliliğinin sağlanması bakımından afet/acil durum halinde korunması ve kurtarılması gerekmektedir. Buna yönelik çalışmalar halk kütüphanelerinin yaklaşık yarısında (%49,5) tamamlanmamıştır.

Halk kütüphanelerinde camların film ile kaplı olma oranı (%13) oldukça düşüktür. Herhangi bir sarsıntı veya çarpma durumunda camlar sıkışarak patlayacak ve etrafa saçılacaktır. Film olmayan camların olası bir sıkışma halinde dağılmayacak cinsten seçilmesi gerekmektedir. Aksi halde personel ve kullanıcının yaralanmasına, dermenin ise geri dönülemez zarar görmesine neden olacaktır. Halk kütüphanelerindeki bu tür eksiklikler göz önüne alınarak yöneticilerin yaklaşık beşte biri (%18) Genel Müdürlükten bu konularda duyulan ihtiyaçlar çerçevesinde resmi bir yazı ile bütçe talebinde bulunmuştur.

İnsan sağlığını ve dermeyi olası afet/acil durum halinde olumsuz yönde etkileyebilecek tehlikelerin büyük bir kısmı Tablo 10'da görülmektedir. Buna göre, özellikle deprem/sarsıntı durumunda eşyaların/malzemenin (dolap, tablo vs.) istenmeyen hareketini engellemek için sabitlemek ya da desteklemek gerekmektedir. Halk kütüphanelerinde buna yönelik çalışmaların yürütülme oranı %56'dır. Öncelikle insan sağlığı açısından bu gibi eşyaların/malzemenin sabitlenerek, sarsıntı halinde yaralanmalara neden olmadan olayın atlatılması sağlanmalıdır. Yine, özellikle dermeye ciddi zarar verebilecek kitap raflarının halk kütüphanelerinin yarısından fazlasında (%58,5) olası bir depreme/sarsıntıya karşı zemine ya da duvara sabitlendiği görülmektedir. Yapısı gereği bu gibi düşme, devrilme, kayma, çarpma vs. durumlarında derme hemen hasar görebilecektir. Rafların yakınındaki çalışma masaları ya da raf aralarında kitap arayan kullanıcılar da bu gibi durumlarda tehlike altındadır. Halk kütüphanelerinin %49,5'inin depreme dayanıklılık raporu bulunmamaktadır. Bu son derece ciddi bir eksikliklerdir. Ayrıca kitap rafları sel, taşkın ve su baskınlarına karşı zeminden yeterli ölçüde yükseltilmelidir. Halk kütüphanelerinin %56,5'inde kitap raflarının zeminden yeteri kadar yükseltildiği belirtilmektedir. İlçe halk kütüphanelerinde bu oran il halk kütüphanelerine göre daha yüksektir.

Halk Kütüphanelerinde Afet Risk Yönetimi

Tablo 10. Halk Kütüphanelerinin Afet Risk Azaltma ve Hazırlık Önlemleri Hakkında Bulgular

Afet risk azaltma ve hazırlık önlemleri	İl Halk Küt.						İlçe Halk Küt.						Toplam					
	Evet		Hayır		Diğer		Evet		Hayır		Diğer		Evet		Hayır		Diğer	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kütüphanenin kurulu olduğu yerleşimdeki tüm acil durum ve afet tehlike kaynakları belirlendi mi?	39	19,5	30	15	4	2	41	20,5	81	40,5	5	2,5	80	40	111	55,5	9	4,5
Kütüphanenin acil durum planlaması var mı?	60	30	11	5,5	2	1	68	34	56	28	3	1,5	128	64	67	33,5	5	2,5
Kütüphane dermesi olası bir acil durum ve doğa kaynaklı afete karşı sigortalı mıdır?	5	2,5	68	34	-	-	2	1	124	62	1	0,5	7	3,5	192	96	1	0,5
Acil eylem planı ve tahliye prosedürü hazırlandı mı?	53	26,5	20	10	-	-	44	22	81	40,5	2	1	97	48,5	101	50,5	2	1
Kaçış planları A3 kâğıda çizilmiş olarak uygun yerlere asıldı mı?	35	17,5	36	18	2	1	21	10,5	100	50	6	3	56	28	136	68	8	4
Son beş yıl içerisinde kütüphane ve çevresinde herhangi bir büyük olay veya afet meydana geldi mi?	6	3	67	33,5	-	-	10	5	117	58,5	-	-	16	8	184	92	-	-
Önceden yaşanmış iş kazası ya da ramak kala olay kayıtları raporlandı mı?	6	3	58	29	9	4,5	11	5,5	99	49,5	17	8,5	17	8,5	157	78,5	26	13
Binanın giriş katının zemininde elektrik tesisatı bulunuyor mu?	52	26	20	10	1	0,5	73	36,5	48	24	6	3	125	62,5	68	34	7	3,5
Olası bir acil durum ve doğa kaynaklı afet halinde olağan iş sağlığı ve güvenliğine ek olarak yapılması gerekenler için paydaş kamu kurum ve kuruluşlarıyla iş birliği sağlandı mı?	33	16,5	39	19,5	1	0,5	37	18,5	90	45	-	-	70	35	129	64,5	1	0,5
Kütüphane nesnelere ve acil durum planlamalarıyla ilgili bilgiler kılavuz haline getirildi mi?	18	9	53	26,5	2	1	19	9,5	108	54	-	-	37	18,5	161	80,5	2	1
							8											
Dermenin önemli parçaları için koruyucu kutular mevcut mu?	7	3,5	64	32	2	1		4	117	58,5	2	1	15	7,5	181	90,5	4	2

Afet olasılığına karşı dermenin taşınması için geçici bir depo belirlendi mi?	14	7	59	29,5	-	-	10	5	117	58,5	-	-	24	12	176	88	-	-
Kütüphanenin afet ve acil durum konularında duyduğu ihtiyaçlar çerçevesinde Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğüne resmi bir yazı ile başvuruldu mu?	25	12,5	46	23	2	1	11	5,5	112	56	4	2	36	18	158	79	6	3
Kütüphane Acil Durum Ekiplerinin görevleri ile isim ve adres listeleri bina içinde kolayca görülebilecek yerlerde asılı mıdır?	58	29	15	7,5	-	-	62	31	62	31	3	1,5	120	60	77	38,5	3	1,5
Kütüphanenin depreme duyarlılık/dayanıklılık raporu var mıdır?	43	21,5	24	12	6	3	45	22,5	75	37,5	7	3,5	88	44	99	49,5	13	6,5
Acil durumda her birimde/odada nelerin kurtarılacağını belirten öncelikli kurtarma listeleri veya ikaz var mıdır?	47	23,5	26	13	-	-	53	26,5	73	36,5	1	0,5	100	50	99	49,5	1	0,5
Sel, taşkın ve su baskınlarına karşı kitap rafları zeminden yeterli ölçüde yükseltildi mi?	36	18	36	18	1	0,5	77	38,5	48	24	2	1	113	56,5	84	42	3	1,5
Olası bir depreme/sarsıntıya karşı kitap rafları zemine ya da duvara sabitlendi mi?	37	18,5	32	16	4	2	80	40	43	21,5	4	2	117	58,5	75	37,5	8	4
Sel tehlikesine karşı kum torbaları bulunuyor mu?	2	1	69	34,5	2	1	1	0,5	123	61,5	3	1,5	3	1,5	5	2,5	-	-
Kanalizasyonun geri basmasına karşı check-valve (tek yönlü valf) kullanılıyor mu?	25	12,5	46	23	2	1	18	9	98	49	11	5,5	43	21,5	144	72	13	6,5
Acil durum aydınlatma sistemi (afet ve acil durum esnasında ışıklardan bazılarının yanmasını sağlayan sistemler) var mıdır?	38	19	34	17	1	0,5	27	13,5	97	48,5	3	1,5	65	32,5	131	65,5	4	2
Kütüphanedeki eşya/donanım olası bir depremde/sarsıntıda istenmeyen hareketini engellemek üzere sabitlendi/desteklendi mi?	35	17,5	37	18,5	1	0,5	77	38,5	47	23,5	3	1,5	112	56	84	42	4	2
Kütüphanedeki camlar ve/veya vitrin camları film ile kaplandı mı?	16	8	53	26,5	4	2	10	5	113	56,5	4	2	26	13	166	83	8	4

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada ve ilçe halk kütüphanesi yöneticileri ile gerçekleştirilen anket çalışması sonucunda elde edilen bulgulara dayanarak şu sonuçlara varılmıştır:

- Araştırma kapsamında, halk kütüphanesi yöneticilerinin büyük bir çoğunluğu görev yaptıkları kütüphanelerin bilgi-beceri, eğitim, uygulama, yerel olanaklar, iş birlikleri ve ilgili diğer hususlar dikkate alındığında, afet hazırlıklı, dayanıklı ve yeterli olduğunu düşünmemektedir. Yetersizliğin de ötesinde, halk kütüphanelerinin beşte birinin afete karşı hiç hazırlıklı olmadığı düşünülmektedir.
- Halk kütüphanelerinde görevli yönetici ve personelin yarısından fazlası afet/acil durum yönetimi konusunda eğitim almış ve bu eğitimleri sertifikalandırmıştır. Ancak halk kütüphaneleri yönetici görüşlerine göre, yönetici ve personelin afetlere hazırlık, uygulama ve yeterlik konularında eksiklikleri olduğu düşünülmektedir.
- Halk kütüphanelerinin afetlere karşı hazırlıklı ve yeterli olmamasının nedenleri arasında ilk sırada bina yetersizlikleri/sorunları gelmektedir. Sırasıyla bu konudaki eğitim ve uygulama yetersizliği, personel sayısı ve personelin bu konudaki bilgi-beceri eksikliği de halk kütüphanelerinin afetlere karşı hazırlıklı ve yeterli olmamasının diğer nedenlerini oluşturmaktadır.
- Halk kütüphanesi yöneticilerinin büyük bölümü kütüphaneleri afetler konusunda yeterli hale getirme sorumluluğunun yerel yönetimlerde olduğunu düşünmektedir. Bu kapsamda, halk kütüphanelerinde afet risk yönetimi ve afet yönetimi konusunda iş birliği yapılan kuruluşların yarısını yerel yönetimler oluşturmaktadır. Bu yaklaşım yerel gereksinimlerin belirlenmesi ve afet halinde yaşanabilecek olumsuzlukların giderilmesi bakımından önemlidir. İl halk kütüphanesi yöneticileri genel olarak kütüphaneleri afete karşı hazır ve yeterli duruma getirme konusunda kendilerini doğrudan sorumlu olarak görmemektedir. İlçe halk kütüphanesi yöneticileri ise bu konuda KYGM'nin daha fazla sorumluluk sahibi olduğunu düşünmektedir.
- Halk kütüphanesi yöneticilerinin büyük bir çoğunluğu afet risk yönetimi ve afet yönetimi ile ilgili mevzuatın tam anlamıyla yeterli olmadığını düşünmektedir.
- Halk kütüphanelerinin üçte ikisinin acil durum planlaması vardır. Afet risklerinin, gerekli önleyici işlemlerin, uygulanacak stratejilerin, personel sorumluluklarının vb. önceden belirlendiği planların var olması önemli bir konudur.
- Halk kütüphanelerinin büyük bir bölümünün içerisinde ya da çevresinde son beş yılda büyük bir olay veya afet meydana gelmemiştir.
- Halk kütüphanelerinin yarısından fazlası bina çevresindeki acil durum ve tehlike kaynaklarını belirlememiştir.
- Halk kütüphanelerinin yarısında acil eylem planı ve tahliye prosedürü hazırlanmamıştır.
- Halk kütüphanelerinin neredeyse tümü olası acil durum ve afete karşı sigortalananmamıştır.
- Halk kütüphanelerinin yarısından fazlasında acil çıkış/kaçış planları ya hazırlanmamış ya da uygun yerlere asılmamıştır.
- Halk kütüphanelerinin büyük bir çoğunluğunda iş kazası ya da ramak kala olay kayıtları tutulmamaktadır.
- Halk kütüphanelerinin yarısından fazlasının giriş katı zemininde elektrik tesisatı bulunmaktadır.
- Halk kütüphanelerinin cam ya da vitrin camları film ile kaplanmamıştır.
- Halk kütüphanelerinin çok büyük bölümünde kum torbaları bulunmamaktadır.
- Halk kütüphanelerinin yaklaşık olarak üçte ikisinde sıvı akışkanların tek yönlü geçişine izin veren valf (check-valve) kullanılmamaktadır.
- Halk kütüphanelerinin üçte ikisi olası afet/acil duruma karşı paydaş kurum ve kuruluşlarla iş birliği temasında bulunmamıştır.
- Halk kütüphanelerinin büyük bir bölümünde derme ve acil durum planlarıyla ilgili bilgilerin yazılı bir kılavuz haline getirilmediği görülmektedir.

- Halk kütüphanelerinin çoğu olası afet/acil durumda dermenin taşınacağı koruyucu depo alanlarını belirlememiştir. Aynı biçimde, halk kütüphanelerinin beşte dördü dermenin kurtarılma önceliklerini belirlememiştir. Yine halk kütüphanelerinin büyük bir bölümünde dermenin önemli parçalarını korumak için koruyucu kutuları ve kütüphanelerin beşte dördünün tahliye aşamasında gerekli ikmal kutularını sağlamadığı görülmektedir.
- Afet risk azaltma konusunda önlem almak için halk kütüphanesi yöneticilerinin büyük bir bölümü Genel Müdürlükten resmi yazı ile herhangi bir talepte bulunmamıştır.
- Halk kütüphanelerinin yarısının depreme duyarlılık/dayanıklılık raporu yoktur.
- Diğer taraftan, halk kütüphanelerinin üçte ikisinde acil durum aydınlatma sistemi bulunmamaktadır.
- Halk kütüphanelerinin beşte üçünde kitap rafları deprem ya da sarsıntıya karşı zemine veya duvara sabitlenmiştir. Bununla birlikte eşya/donanımı sabitleyen veya destekleyen kütüphaneler ise yarıdan biraz fazladır.
- Halk kütüphanelerinin yarısından fazlası sel, taşkın ve su baskınlarına karşı kitap raflarını zeminden yeteri kadar yükseltilmiştir.
- Genel olarak afet risk azaltma ve hazırlık önlemleri, yönetici/personel sorumluluğu, mevzuata göre kütüphanenin durumu, insan sağlığı ve güvenliği ve taşınır envanter güvenliği konularında ilçe halk kütüphaneleri il halk kütüphanelerinin gerisinde kalmıştır. İlçe halk kütüphaneleri lehine sayılabilecek konular ise; rafların zeminden yüksekte konumlandırılmış olması, afet/acil durum planı hazırlanmış olmasıdır.

Sonuç olarak, il ve ilçe halk kütüphaneleri afet risk yönetimi ve afet yönetimi açısından hem olumlu hem de olumsuz özelliklere sahip görünmektedirler.

Çalışmada elde edilen sonuçlara dayalı olarak çalışma kapsamında geliştirilen öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Bilgi, istek ve donanım olarak afete karşı hazırlıklı, dayanıklı ve yeterli olmadığı düşünülen halk kütüphaneleri yöneticilerinin görev yaptıkları kütüphanedeki afet risk yönetimi ve afet yönetimi bakış açılarını değiştirmeleri gerekmektedir. Uzman kişilerden yardım alarak kütüphanelerdeki eksiklikleri belirlemeli ve gereksinimler doğrultusunda bütçe talebinde bulunulmalıdır.
- Halk kütüphanelerinde yönetici ve personelin afetlere hazırlık, uygulama ve yeterlik düzeyleri artırılmalıdır. Olası afetlere karşı bilinçli bir şekilde hareket edilmesi için yönetici ve personelin afet farkındalığı yüksek düzeyde olmalıdır. Bu kapsamda, afet/acil durum yönetimi konusunda sertifikalı eğitim programlarına katılım sağlamayan halk kütüphaneleri yöneticileri ve personel için sertifikalı eğitim programları düzenlenmeli ve katılımları sağlanmalıdır.
- Halk kütüphanelerinin afetlere karşı hazırlıklı ve yeterli olabilmesi için bina yetersizlikleri ve sorunları, eğitim ve uygulama yetersizlikleri, personel sayısı ve personelin bu konudaki bilgi-beceri eksiklikleri ihtiyaç duyulan konu ve alanlarda, sürdürülebilir iş birlikleri ile giderilmelidir. Halk kütüphanesi yöneticilerinin bu konularda yetersiz gördüğü noktaları belirleyerek gerek KYGM'den gerekse yerel iş birlikleri ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından destek almaları ve eksiklikleri gidermeleri gerekmektedir.
- İlçe halk kütüphanelerinde personel sayısı artırılmalı ve gerekli eğitimler verilmelidir. KYGM gereksinimler doğrultusunda il halk kütüphanelerine göre daha fazla gereksinimleri olduğu için ilçe halk kütüphanelerine afet risk yönetimi ve afet yönetimi konularında daha fazla destek vermelidir.
- İl halk kütüphanesi yöneticilerinin de afet risk yönetimi ve afet yönetimi farkındalığının artırılması gerekmektedir.
- Afet risk yönetimi ve afet yönetimi ile ilgili mevzuatın halk kütüphaneleri bakımından yeterli ve uygulanabilir hale getirilmesi gerekmektedir.

- Günümüz koşullarında gözlemlenen, bürokrasideki kalıplar, yetersiz personel ve teknik altyapı gibi olumsuzlukların halk kütüphanelerinde teknolojilerin de desteğiyle yeniden yapılanmasını daha fazla geciktirmesi önlenmelidir.
- Halk kütüphaneleri afet/acil durum riskini en aza indirmek için önleyici önlemler almalı ve olası afet/acil durumda olabildiğince hızlı ve etkili bir şekilde olaya müdahil olmalıdır.

Bu konularda uzman kişilerden yardım alarak afet/acil durum yönetim planı oluşturmaya ve profesyonel bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Buradan hareketle kısa, orta ve uzun vadede yapılması ve alınması gereken önlemlere dair öneriler aşağıda sunulmaktadır:

- Halk kütüphanelerinde afet risk azaltma, önleme ve hazırlık aşamalarına önem verilmelidir. Bu doğrultuda kütüphanelerin kurulu olduğu ve hizmet verdiği yerleşimin afet tehlike ve riskleri belirlenmeli, kütüphanede gerekli önlemler alınırken göz önünde bulundurulmalıdır.
- Belirlenen riskler sonrasında elde edilen veriler ışığında, afet risk yönetimi çerçevesinde, belirlenen tehlike ve riskler değerlendirilmeli, önem sırasına göre risk faktörleri önceliklendirilmeli, daha sonra risk azaltıcı önlemler alınarak, yöntem ve strateji geliştirilerek mevcut tehlikeler ortadan kaldırılmalı, kalıcı (artık) riskler kontrol altına alınmalı, yeni riskler önlenmelidir.
- KYGM tarafından genel çerçevede, çatı plan özelliği taşıyan (afet yönetiminin önleme, zarar azaltma, müdahale, iyileştirme tüm aşamalarını kapsayan) ve tüm süreçlerde afet risk yönetimini esas alan bir kütüphane afet ve acil durum planı (KAP) hazırlanmalı ve halk kütüphaneleri bu plan doğrultusunda, yerel tehlike, yerleşim ve kullanıcı özelliklerini dikkate alan, kendine özgü planları oluşturmalıdır.
- Afet/acil durum planlaması bulunmayan halk kütüphanelerinin hızlıca -uzman kişilerden destek alarak- kütüphanelere özel olarak hazırlanmış, önleme/zarar azaltma, müdahale ve kurtarma aşamalarına uygun stratejik, kapsamlı ve yazılı bir afet planı ile uygulamaya dönük kaçış planı, acil eylem planı ve tahliye prosedürü geliştirmeleri, oluşturmaları ve devreye sokmaları gerekmektedir. Bu uygulamaları desteklemek üzere, bina çevresindeki acil durum tehlike kaynakları da belirlenmelidir.
- Yasal sorunlar, bürokratik engeller vb. aşılarak taşınmaz devlet mallarının sigortalama yolu açılmalı ve afet/acil durum haline karşı özellikle dermenin kurtarma maliyetleri ve hasarlı envanterin yeniden sağlanması aşamasındaki maliyet düşünülerek sigortalama sağlanmalıdır.
- Kurumsal hafızanın korunması için yaşanan geçmiş afet/acil durumlar, iş kazaları ya da ramak kala olaylar raporlanmalı ve kayıt altına alınmalıdır.
- Giriş kat zemininde bulunan elektrik tesisatlarının oluşturabileceği hasar araştırılarak gerekli önlemler alınmalıdır.
- Güneş ışığının ve sarsıntı halinde yaşanacak kırılmaların dermeye verebileceği hasar düşünülerek dış cephe veya vitrin camları koruyucu filmlerle kaplanmalıdır.
- Sel ihtimaline karşı suyun girebileceği bölümlere yakın konumlandırılmış kum torbaları bulundurulmalıdır.
- Kanalizasyon geri basma ihtimaline karşı check-valve (tek yönlü valf) kullanılmalıdır.
- Afet risk yönetimi ve afet yönetimi ile ilgili mevzuatın halk kütüphaneleri bakımından yeterli ve uygulanabilir hale getirilmesi gerekmektedir.
- Yukarıdaki duruma paralel olarak, öncelikli olarak ilçe halk kütüphanelerindeki personel, bilgi-beceri ve bina olanaklarının kısıtlı olmasından dolayı olası afet/acil duruma karşı paydaş kamu kurum ve kuruluşlarıyla iş birliği artırılmalıdır.
- KYGM ve AFAD iş birliği ile kütüphane afet güvenliği ve iş güvenliğini bütünleştiren temel bilgiler el kitabı (kılavuz) hazırlanmalı ve halk kütüphanesi yöneticileri tarafından yerleşimin özellikleri ve kütüphane şartlarına göre uyarlanarak personele dağıtılmalıdır.
- Halk kütüphanelerindeki dermenin kurtarıma önceliklerinin, basılı materyali ve diğer belgeleri olası afet/acil durumda güvenli bir alana taşımak üzere depolama alanlarının önceden belirlenmesi gerekmektedir. Aynı şekilde, afet/acil durumda dermenin, özellikle

önemli görülen parçaların, korunması için koruyucu kutuların ve tahliye için gerekli ikmal kutularının temin edilmesi gerekmektedir.

- Depreme duyarlılık/dayanıklılık raporu olmayan halk kütüphanelerinin bu raporu almaları, süresi bitenlerin ise yenilenmesi gerekmektedir.
- Düşme, devrilme, çarpma vs. durumlarına karşı halk kütüphanelerindeki özellikle kitap rafları ve taşınır envanter insan ve derme sağlığını korumak için sabitlenmeli veya desteklenmelidir.
- Sel, taşkın ve su baskınlarına karşı kitap raflarının zeminden yüksekte konumlandırılması gerekmektedir. Rafların zeminden yeteri kadar yükseltilemediği kütüphanelerde mümkünse zemine yakın raflara kitap yerleştirilmemesi gerekmektedir. Yeni yapılacak kütüphanelerde bu ve benzeri durumlar göz önüne alınarak raf tasarımı yapılmalıdır.

Türkiye jeolojik yapısı ve jeomorfolojik özellikleri gereği afet tehlike ve riskleri yüksek bir coğrafyadadır. Halk kütüphaneleri olası afet/acil durumda hizmet sürekliliğini sağlayabilmesi için her türlü koşula hazır olmak zorundadır. Bu doğrultuda halk kütüphanesi yönetici ve personeline büyük görev düşmektedir. Olası afet/acil durumun önlenmesi, risk ve zararın azaltılması ve gerekebilecek müdahale için hazırlık çalışmalarının yürütülmesi, eğitim programlarının düzenlenmesi, bilgi-beceri düzeyinin artırılması vb. konularında yeterli insani, fiziksel, teknik kapasite ve kaynakları geliştirmek halk kütüphanelerindeki dermenin ve insan sağlığının korunması için hayati önem taşımaktadır.

Olası afet/acil durum öncesi alınması gereken önlemler ve hazırlık çalışmaları halk kütüphaneleri için kapsamlı ve derin araştırmalar gerektiren stratejik bir önceliktir. Yaşamsal önem taşıyan afet risk yönetimi, üzerinde özenle durulması ve dikkatli çalışılması gereken bir süreçtir. Yaşanabilecek olumsuzlukları gidermek için en önemli yöntem afet riskini önleyici, azaltıcı önlemlerin düzenli ve sürdürülebilir biçimde alınmasıdır.

Makale Bilgisi: Bu makale, 2022 yılında İdris Semih Kaya tarafından Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalında tamamlanan "Türkiye'deki Halk Kütüphanelerinin Afet Yönetimi Açısından Yönetici Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezine dayanarak hazırlanmıştır.

KAYNAKLAR

Akussah H, Fosu V. (2001). Disaster management in academic libraries in Ghana. African Journal of Library Archives and Information Science 11:1-16.

Çıngı H. (1990). Örneklem Kuramı. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Çolaklar H. (2020). Kütüphaneler ve bilgi merkezlerinde risklerin analizi ve risk yönetimi. In: Kuzucuoğlu A. H. Şeşen Y. (ed) Bilgi merkezleri: Sağlık ve afet bilgi yönetimi, 1. Baskı. Hiperyayın, İstanbul, pp 222-258.

Durduran S. S, Geymen A. (2008). Türkiye'de afet bilgi sistemi çalışmalarının genel bir değerlendirmesi. In: 2. Uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemleri sempozyumu bildiriler kitabı, 1. Baskı. Erciyes Üniversitesi, Kayseri, pp 344-352.

Gökçe O, Özden Ş, Demir A. (2008). Türkiye'de afetlerin mekansal ve istatistiksel dağılımı afet bilgileri envanteri. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Ankara.

Kostagiolas P, Araka I, Theodorou R, Bokos G. (2011). Disaster management approaches for academic libraries: An issue not to be neglected in Greece. Library Management 32:516-530. <https://doi.org/10.1108/01435121111187888>.

Kuzucuoğlu A. H. (2014). Kütüphanelerde yapısal olmayan malzeme kaynaklı riskler. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi* 2:21-38.

Kuzucuoğlu A. H. (2015). Müze, kütüphane ve arşiv binalarında afetlere yönelik önlemler. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17(1):1-12.

Kuzucuoğlu A. H. (2019). Müzelerde koruma politikaları. *Unimuseum* 2(2):40-44.

Kuzucuoğlu A. H. (2021). Bilgi merkezi yönetimini etkileyen unsurlar: Afetler ve kriz yönetimi. In: Yılmaz E, Kanık L. (ed) *Bilgi merkezlerinde yönetim*, 1. Baskı. Hiperyayın, İstanbul, pp 817-839.

Matthews G, Eden P. (1996). Disaster management training in libraries. *Library Review* 45(1):30-38. <https://doi.org/10.1108/00242539610107730>.

Patin B. (2020). What is essential?: Understanding community resilience and public libraries in the United States during disasters. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology* 57(1):1-11. <https://doi.org/10.1002/pra2.269>.

Shaheen M. A. (2008). Earthquake effects on educational institutions and libraries of Azad Kashmir. *Library Review* 57(6):449-456. <https://doi.org/10.1108/00242530810886724>.

Sinha A. K. (2003). Development of an integrated disaster management system in India: Importance of reliable information. In: *The Information conference on total disaster risk management*, 1. Baskı. ADRC, Japonya, pp 2-4.

Şeşen Y. (2019). Akademik kütüphane hizmetlerinde sürekli gelişim felsefesine uygun hizmet anlayışı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23(2):887-918.

Şeşen Y. (2020). Kütüphane mimari plan tasarımı üzerine inovasyon çalışmaları. *ZfWT* 12(3):245-260.

Şeşen Y, Kuzucuoğlu A. H. (2020). The Importance of Green Libraries in Terms of Sustainability. *Journal of Balkan Libraries Union* 7(1):10-16.

T.C. İçişleri Bakanlığı (2018). Türkiye’de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri. *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı*, Ankara.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2014). Afet yönetiminde etkinlik, 10. Kalkınma planı özel ihtisas komisyonu raporu. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.

Tezgider G. (2019). Uluslararası afet yönetimi politikaları. In: Özmen B (ed) *Afet yönetimi* 2, 1. Baskı. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Eskişehir, pp 180-210.

URL 1, <https://www.undrr.org/terminology/disaster> (Son Erişim: 01.05.2021)

URL 2, <https://www.fema.gov/fema-e-74-reducing-risks-nonstructural-earthquake-damage> (Son Erişim: 16.04.2021)

URL 3, <https://kygm.ktb.gov.tr/TR-310238/2021-yili-istatistikleri.html> (Son Erişim: 21.01.2022)

URL 4, <https://www.undrr.org/about-undrr/history#60s> (Son Erişim: 01.05.2021)

URL 5, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180318M1-2-1.pdf> (Son Erişim: 09.08.2023)

[Varol N, Kaya Ç. M. \(2018\). Afet risk yönetiminde transdisipliner yaklaşım. *Afet ve Risk Dergisi* 1\(1\): 1-8.](#)

Yılmaz A (2012). Türkiye’de afetlerde karşılaşılan sorunlar. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1(1):61-81.

Yücel G (2015). Afet öncesi zarar azaltma çalışmaları ve kütüphaneler: İstanbul Halk Kütüphaneleri. In: Elektronik çağda içerikten mimariye kütüphaneler sempozyumu bildiriler kitabı, 1. Baskı. Hacettepe Üniversitesi, Ankara, pp 114-120.

Zach L (2011). What do I do in an emergency? The role of Public Libraries in providing information during times of crisis. *Science and Technology Libraries* 30(4):404-413. <https://doi.org/10.1080/0194262x.2011.626341>.